

Monumentnummer: 2201

Status: Gemeentelijk monument

Inschrijving register: 21 september 2021

Kadaster deel/nr: 610

<i>Woonplaats</i>		<i>Gemeente</i>		<i>Provincie</i>
Winkel		Hollands Kroon		Noord-Holland
<i>Straat</i>	<i>Nr.</i>	<i>Toev.</i>	<i>Postcode</i>	<i>Woonplaats</i>
Bosstraat	1		1731 SB	Winkel
<i>Kadastrale gemeente</i>		<i>Sectie</i>	<i>Grondperceel</i>	
NDP02		B	610	

Omschrijving gemeentelijk monument

Inleiding

De onderwijzerswoning is in 1870 in neoclassicistische bouwtrant gebouwd door aannemer Jan Rezelman uit Nieuwe Niedorp naar ontwerp van de architect Arnoldus Teunis van Wijngaarden (1819-1900) en bestaat uit een tweelaags volume met schilddak. Het pand is gebouwd ter vervanging van de voormalige onderwijzerswoning die in bouwvallige staat verkeerde. Het pand is nooit uitgebreid en heeft zijn oorspronkelijke bouwvolume behouden, wel zijn in de jaren dertig enkele kozijnen in de achtergevel (west) en rechter zijgevel (noord) gewijzigd.

A.T. van Wijngaarden was de zoon van een timmerman en werd in 1845 benoemd als stadsarchitect van Medemblik waar hij meer dan vijftig jaar werkte en het stadsbestuur adviseerde over nieuwbouw en restauratie van gebouwen, bruggen en havens. Naast stadsarchitect voor Medemblik was hij ook zelfstandig architect en ontwierp hij vele raadhuisen, kerken, postkantoren en scholen in West-Friesland. Zijn oeuvre wordt gekenmerkt door neostijlen.

De voormalige onderwijzerswoning is gelegen aan de westzijde van de Bosstraat in Winkel op de hoek van de twee belangrijkste wegen in het centrum van het dorp. In Winkel staan nog drie andere panden van A.T. van Wijngaarden, te weten: de toren van de hervormde kerk (Dorpsstraat 177), het wees- en armenhuis (Bosstraat 36) en het voormalige postkantoor (Bosstraat 30). De onderwijzerswoning was de woning van de schooldirecteur van de voormalige lagere school die aan de overzijde van de straat stond naast het raadhuis. De school is in de jaren '70 gesloopt en het terrein is ingericht als parkeerplaats. Ten tijde van de Tweede Wereldoorlog is het pand geconfisqueerd door de Duitsers. De Duitse officieren woonden in het linker woonvertrek. In het rechter woonvertrek lagen op het verlaagde plafond wapens voor het verzet verborgen, aldus de huidige bewoner.

Winkel is gelegen in het westen van West-Friesland en in het zuiden van gemeente Hollands Kroon. West-Friesland is een oud zeekleilandschap dat vanaf de IJzertijd vernatte waardoor veenontwikkeling tot stand kwam. Het gebied werd vanaf de vroege Middeleeuwen in ontginnen genomen. Vanuit bestaande veenrivieren werden in het veen parallelle sloten gegraven voor de ontwatering van het veen. De nederzettingen in het veenweidegebied werden geplaatst op de hoogste plaatsen in het landschap zoals strandwallen en kreekkruggen en kregen de vorm van langgerekte linten. Winkel is een lintdorp gelegen op een kreekrug en is oost-west georiënteerd. De oudste en belangrijkste bewoningsas van Winkel wordt gevormd door de Dorpsstraat met haaks daarop de Bosstraat.

Historische foto van Boschstraat 1 in Winkel. Datum circa 1920.

Beschrijving situatie en omgeving van het monument

Bosstraat 1 is gesitueerd tussen de Hartweg (in het noorden), de Bosstraat (in het oosten), de Dorpsstraat (in het zuiden) en het Winkelerzand (in het westen).

Het pand is prominent gelegen nabij de kruising Dorpsstraat – Bosstraat. Ten oosten van de kavel staat het Regthuis uit 1599 dat vroeger dienst deed als waag en raadhuis. De kern van het huidige dorp is rondom het Regthuis gelegen. Het Regthuis is aangewezen als provinciaal monument.

De Bosstraat vormt samen met de Dorpsstraat het centrale lint van het dorp en vormt in noordwestelijke richting de verbinding met de lintdorpen Lutjewinkel en Barsingerhorn en in zuidwestelijke richting met Nieuwe Niedorp en behoort daarmee tot de oorspronkelijke stedenbouwkundige structuur van het gebied. Het gebied kenmerkt zich door kleinschalige lintbebouwing bestaande uit vrijstaande woonhuizen en winkels van maximaal twee bouwlagen met kap en een enkele stolpboerderij. Bosstraat 1 staat in de historische dorpskern met in de nabijheid historische bebouwing. In meer noordelijke richting is sprake van jongere bebouwing uit het begin van de 20e eeuw. Vanaf de jaren zestig vindt er verdichting plaats aan de oostzijde van de Dorpsstraat en in de jaren negentig vindt er verdichting plaats aan de zuidzijde van de Bosstraat.

De onderwijzerswoning staat op de noordzijde van de kavel. Aan de voor (oost) en linkerzijde (zuid) wordt het pand omsloten door de tuin die karakteristiek vertoont van een Engelse landschapstuin met doorkijkjes, paden en boomgroepen. Aan de achterzijde (west) loopt een smal grindpad en staat een houten erfafscheiding. Aan de rechterzijde (noord) ligt de verharde oprit. Het geheel wordt omsloten door het oorspronkelijke ijzeren sierhekwerk.

Bosstraat 1 prominent gelegen op een kruising van wegen in de nabijheid van het voormalige Regthuis.

Beschrijving van het exterieur

Het pand is gebouwd op een rechthoekig bouwvlak en bestaat uit twee bouwlagen met een licht hellend schilddak met de noklijn evenwijdig aan de straat. Het dak is bedekt met een zwarte geglaazuurde keramische kruispan. Op beide nokeinden staat een gemetselde schoorsteen. De gevels van het pand zijn boven een donkere gepleisterde plint afgewerkt met wit pleisterwerk in blokmotief en worden op de hoeken begrensd door lisenen zonder blokmotief. De gevels worden horizontaal geleed door een geprofileerde lijst van stucwerk in de lisenen en in het middenrisaliet, ze worden aan de bovenzijde begrensd door een kroonlijst met spaarvelden. Tevens is er een rondom lopende, boven de hoeklisenen gekorniste, houten gootlijst aangebracht. Alle vensters zijn uitgevoerd met houten kozijnen. De oorspronkelijke getoogde zesruits vensters in de voorgevel en linker zijgevel zijn ingevuld met glas en worden aan de bovenzijde bekroond door een geprofileerde lijst van stucwerk en een ornament. Deze ornamentering ontbreekt bij de overige kozijnen. De raamdorpels zijn van hout, behalve bij twee kozijnen in de achtergevel, daar zijn lekdorpelstenen toegepast.

Voorgevel (oost)

De voorgevel is symmetrisch ingedeeld en is drie traveeën breed met centraal een middenrisaliet met de hoofdingang. De ingang bestaat uit een enkele deur met een ruit met roedeverdeling en bovenlicht. Voor de ingang ligt een opstap van stoeptegels. Boven deze voordeur bevindt zich op de verdieping een groot, rechthoekig kozijn met een zesdeling. Dit kozijn is niet oorspronkelijk. Links en rechts van de hoofdingang bevinden zich op de begane grond en op de verdieping twee getoogde zesruits schuifvensters.

Voorgevel

Linkerzijgevel (zuid)

De linkerzijgevel heeft een symmetrische indeling met op de begane grond en op de verdieping twee getoogde zesruits schuifvensters.

Linkerzijgevel en detailfoto kozijn linker zijgevel.

Achtergevel (west)

De achtergevel heeft in tegenstelling tot de voorgevel en linkerzijgevel een onregelmatige vensterindeling. De indeling van de begane grond is van links naar rechts: twee getoogde vensters met stolpstel en twee-ruits bovenlicht en een rechthoekig venster met driedeling. Dit kozijn is in de jaren dertig geplaatst. Op de verdieping bevinden zich twee vierkante vensters en een kleiner rechthoekig venster. Tevens is vlak onder de goot, tussen twee spaarvelden in, een half rond venster geplaatst.

Achtergevel en een detailfoto van het kozijn in de achtergevel.

Rechterzijgevel (noord)

De rechterzijgevel heeft in tegenstelling tot de voorgevel en linkerzijgevel een onregelmatige deur- en vensterindeling. De indeling van de begane grond is van links naar rechts: een rechthoekig venster met zijlicht met glas-in-lood, een klein vierkant venster en de achterdeur met bovenlicht. Links naast de achterdeur de eerste steenlegging met daarop de volgende tekst: '6 mei 1870 is de eerste steen gelegd door MARIA BERGMAN oud 4 jaar'.

Rechterzijgevel en een detailfoto van de eerste steenlegging.

Beschrijving van het interieur

Het interieur bezit vrijwel nog de oorspronkelijke plattegrond, zowel op de begane grond als op de verdieping. Op de begane grond bevindt zich een centrale gang die uitkomt op de keuken die rechts achterin is gelegen, links en rechts van de centrale gang liggen de woonvertrekken. Alle kozijnen hebben een geprofileerde omlijsting en zijn voorzien van de originele paneeldeuren. De scheidingswand, die vermoedelijk van oorsprong tussen de linker voor- en achterkamer heeft gestaan, is verwijderd. De linker woonkamer is nu één woonvertrek van voor- tot achtergevel en heeft een stucplafond met ornamenten. De rechter voorkamer is in de jaren dertig verbouwd, er is toen een verlaagd plafond aangebracht, extra opbergruimte gerealiseerd onder de vensterbanken, een inbouwkast gerealiseerd onder de trap en een schouw geplaatst. Achter de rechter voorkamer bevindt zich de keuken die via de centrale gang en de linker kamer bereikbaar is. Ook de keuken heeft zijn oorspronkelijke indeling behouden met ingebouwde voorraadkast. De keuken heeft een gipsplafond. Naast de keuken is de bijkeuken gelegen met een granitovloer en een doucheruimte. De centrale gang biedt toegang tot de trap naar de eerste verdieping die is ingedeeld met slaapvertrekken en een badkamer. Ook op de verdieping hebben alle deurkozijnen een geprofileerde omlijsting en zijn voorzien van de originele paneeldeuren.

Waardering

1. Cultuurhistorische waarden

De voormalige onderwijzerswoning aan de Bosstraat 1 is van cultuurhistorische waarde als representatief voorbeeld van een sociaalmaatschappelijke ontwikkeling: de stichting van kleinschalige scholen met bijbehorende onderwijzerswoningen in kleine dorpen. Daarmee draagt de onderwijzerswoning bij aan de identiteit van de omgeving. Dat het pand behoort tot de prominente gebouwen uit het dorp, dit blijkt uit de centrale ligging en de statige architectuur. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het pand geconfisqueerd door de Duitsers, daarmee draagt het bij aan de verhalende geschiedenis van het dorp.

2. Stedenbouwkundige waarden

De voormalige onderwijzerswoning heeft situationele waarden vanwege zijn opvallende ligging op een kruising van hoofdwegen nabij het voormalige raadhuis en andere historische bebouwing en is daarmee van beeldbepalende waarde aan de Bosstraat. Het pand draagt samen met de drie andere panden van A.T. van Wijngaarden een voornaam bij aan het statige karakter van de Bosstraat. De Bosstraat verschilt daarmee van karakter aan de Dorpsstraat, waar vooral kleinschalige bebouwing staat. Tot slot heeft het pand situationele waarden als prominent onderdeel van een goed bewaard gebleven lineaire nederzettingsstructuur van het lintdorp.

3. Architectuurhistorische waarden

De voormalige onderwijzerswoning is van architectuurhistorisch belang als gaaf bewaard voorbeeld van een in neoclassicistische bouwtrant gebouwde woning uit de tweede helft van de negentiende eeuw. De kenmerkende architectuur is onder meer te herkennen aan de tweelaagse bouwmassa, de symmetrische indeling van de gevel, de gepleisterde gevel, de venstertypen, de spaarvelden en gestucte lijsten met profilering. Interieurelementen met een monumentale waarde zijn onder andere de oorspronkelijke geprofileerde kozijnen, de paneeldeuren, de plattegrond en de schouw. Tevens heeft het pand waarde als karakteristiek onderdeel van het oeuvre van de architect A.T. van Wijngaarden dat wordt gekenmerkt door neostijlen.

4. Gaafheid en herkenbaarheid

Het object is grotendeels gaaf in hoofdvorm, gevelindeling, materiaalgebruik en detaillering. Het aantal aanpassingen aan het exterieur van het gehele complex is beperkt gebleven, waardoor de oorspronkelijke functie van het complex nog herkenbaar is. In het interieur is de oorspronkelijke indeling grotendeels behouden gebleven.

5. Zeldzaamheid

De voormalige onderwijzerswoning van dit formaat en met deze architectonische uitstraling is een zeldzaam geworden type. In de gemeente Hollands Kroon staan nog enkele panden die zijn ontworpen voor A.T. van Wijngaarden.

Bronnen

BügelHajema adviseurs, Bestemmingsplan Nieuwe Niedorp, Winkel en Lutjewinkel, 2013
Provincie Noord-Holland, 'West-Friesland-west', Leidraad Landschap & Cultuurhistorie, 2018
Vries, G. de, De architect A.T. van Wijngaarden 1819-1900, Amersfoort, 2019
Wit, A., Historie van de Niedorpen en Winkel, Wieringerwaard, 2009

Historische foto: Collectie Regionaal Archief Alkmaar, RAA003011567
Alle overige afbeeldingen: MOOI Noord-Holland

Colofon

opdrachtgever: gemeente Hollands Kroon
datum onderzoek: 15 juli 2021
datum beschrijving: 23 juli 2021
opgesteld door: MOOI Noord-Holland,

Tot het hierboven omschreven monument behoort al hetgeen door bestemming of anderszins rechtens onroerend is.